

**SAZANANJA O VERTEBRALNIM BOLNIM SINDROMIMA
STECENIM KROZ POLIKLINICKI RAD****OUTPATIENT CLINICS COGNITIONS
ABOUT PAINFUL VERTEBRAL SYNDROMS**

Dubravka Sente

Klinika za ortopediju
Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Stručni članak

SAŽETAK

Ispitivali smo učestalost vertebralnih sindroma i degenerativnih promjena kralješnice u odnosu na spol i položaj tijela na radnom mjestu.

U ispitivanje je uključeno 88 ispitanika, 24 muškarca i 64 žene. Prosječna životna dob muškaraca bila je 43, a žena 40,6 godina.

U radnom odnosu je bilo ukupno 73 bolesnika (82,9%), 22 muškarca (91,7%) i 51 žena (79,7%). Svakodnevni rad 52,3% bolesnika obavlja u sjedećem položaju.

Utvdili smo da 71,6% bolesnika boluje od cervikalnog, a 50% od lumbalnog sindroma. U odnosu na spol 82,8% žena boluje od cervikalnog, a 70% muškaraca od lumbalnog sindroma.

Radiološkom obradom na cervikalnoj kralješnici ustanovljena je unkartroza u 80,6% slučajeva, na torakalnoj spondiloza u 66,7% slučajeva i hondroza u 53,6% slučajeva na lumbalnoj kralješnici.

Zaključili smo da žene češće oboljevaju od cervikalnog, a muškarci od lumbalnog bolnog sindroma. Prisilni položaj tijela u toku radnog procesa, uz radiološki vidljive degenerativne promjene, pridonosi kliničkoj manifestaciji sindroma.

SUMMARY

We examined the frequency of painful vertebral syndromes and degenerative changes depending on the sex and postural straining during everyday work.

There were 88 patients, 24 men and 64 women included into the study. The average age of men was 43 and of women 40,6 years. 73 (82,9%) patients were employed, 22 men (91,7%) and 51 women (79,7%). 52,3% patients were performing their everyday job in the sitting position.

Cervical syndrome was found in 71,6% and lumbar syndrome in 50% patients. Relating to the sex, cervical syndrome was found in 82,8% of female and lumbar syndrome in 70,8% of male population.

The X-ray have shown uncarthrosis in 80,6%, thoracic spondylosis in 66,7% and lumbar chondrosis in 53,6% cases.

Conclusion: cervical syndrome was manifested more often in women and lumbar syndrome in men. Unnatural posture with constant straining on the working places, with radiological vertebral changes, significantly influence upon the clinical manifestation of syndromes.

UVOD

Velika učestalost vertebralnih i vertebrogenih bolnih sindroma i povezano s tim problemi bolovanja, čine osnovno opterećenje liječnika opće medicine, medicine rada i specijalističkih službi. Ista problematika reflektira se u ekonomskom smislu na radne organizacije i zdravstveno osiguranje (1). Iz tog razloga vrše se kod nas i u svijetu intenzivna klinička, laboratorijska, biokemijska i epidemiološka istraživanja ne bi li se novijim spoznajama i određenim terapijskim postupcima problem umanjio (2,3,4,5,6,7). S istom namjerom prišlo se u ovom radu analizi bolesnika koji boluju od vertebralnih sindroma, s nastojanjem da ustanovimo međuovisnost spola, radioloških promjena kralješnice, položaja tijela u toku radnog proces i kliničke slike.

BOLESNICI I METODE RADA

U razdoblju od početka IX. mjeseca 1986. godine do kraja II. mjeseca 1987. godine, javilo se u ambulantu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju 88 bolesnika muškog i ženskog spola, u kojih su nakon anamneze, kliničkog pregleda i radiološke obrade dijagnosticirani vertebralni sindromi.

REZULTATI

Od 88 obrađenih bolesnika bilo je 24 muškaraca i 64 žene. Prosječna dob muškaraca bila je 43, a žena 40,6 godina (tablica 1). Preostali bolesnici (njih 15) bili su penzioneri, studenti, domaćice, poljoprivrednici i bolesnici različitih stručnih sprema, ali izvan radnog odnosa.

Tablica 1 - RASPODJELA BOLESNIKA PREMA DOBI

Dob u godinama	muškarci		žene		ukupno	
	N	%	N	%	N	%
do 19	-	-	1	1,6	1	1,2
20 - 29	4	16,7	13	20,3	17	19,3
30 - 39	5	20,8	15	23,4	20	22,7
40 - 49	6	25,0	19	29,7	25	28,4
50 - 59	7	29,2	13	20,3	20	22,7
60 i više	2	8,3	3	4,7	5	5,7
Ukupno	24	100,0	64	100,0	88	100,0

Prosječna dob muškaraca - 43 godine, žena - 40,6 godina

Svakodnevni rad 52,3% bolesnika obavlja sjedeći, 23,3% stojeći i 24,4% kombinirano. U sjedećem položaju radi 59,1% muškaraca i 50,0% žena. Dva bolesnika nisu uvrštena u tablicu jer nemaju dnevnih radnih obaveza (tablica 2).

Utvdili smo da 71,6% bolesnika boluje od cervikalnog, 50% od lumbalnog i 23,9% od torakalnog sindroma. U odnosu na spol 82,8% žena boluje od cervikalnog, a 70,8% muškaraca od lumbalnog sindroma (tablica 3).

Tablica 2 - PRIKAZ BOLESNIKA PREMA NAČINU OBAVLJANJA RADA

Način obavljanja rada	muškarci		žene		ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Sjedeći	13	59,1	32	50,0	45	52,3
Stojeći	7	31,8	13	20,3	20	23,3
Kombinirano	2	9,1	19	20,7	21	24,4
Ukupno	22 ^x	100,0	64	100,0	86	100,0

^x dva bolesnika nemaju dnevnih radnih obaveza, pa su izuzeti

Tablica 3 - ODNOS CERVICALNOG, TORAKALNOG I LUMBALNOG SINDROMA I SPOLA

Sindrom	muškarci		žene		ukupno	
	N	%	N	%	N	%
Cervikalni	10	41,7	53	82,8	63	71,6
Torakalni	4	16,7	17	26,6	21	23,9
Lumbalni	17	70,8	27	42,2	44	50,0

Tablica 3 - UTVRĐENE RADIOLOŠKE PROMJENE CERVIKALNE
KRALJEŠNICE U 36 SNIMLJENIH BOLESNIKA,
5 MUŠKARACA I 31 ŽENE

RTG promjene cervikalne kralješnice	muškarci		žene		ukupno	
	N	%	N	%	N	%
promjene fizioloških krivina	4	80	19	61,3	23	63,9
promjene uvjetovane promjenama i.v. diska i njegovog prstena	4	80	21	67,7	25	69,4
promjene i.v. zglobova	5	100	24	77,4	29	80,6
promjene položaja kralješka	2	40	5	16,1	7	19,4
osteoporoza	-	-	1	3,2	1	2,8

Legenda: i.v. intervertebralni

Ukupno su snimljene 33 žene, u dvije nisu utvrđene radiološki vidljive promjene.

Rendgenološkom obradom obuhvaćeno je 64% žena i 50% muškaraca. Radiološke promjene utvrđene su u 95% snimanih žena i 100% snimanih muškaraca. Najčešće utvrđena promjena na cervikalnoj kralješnici bila je unkartroraza, u 80,6% slučajeva, spondilodeza u 66,7% na torakalnoj kralješnici i u 53,6% hondroza na lumbalnoj kralješnici (prikazana na tablici 6 u rubrici promjene uvjetovane promjenama i.v. diska i njegovog prstena, unutar postotka od 85,7%). U visokim postotcima u sve tri etaže, a posebno u lumbalnoj, ustanovili smo i promjene fizioloških krivina kralješnice (tablice 4,5,6).

Tablica 4 - **UTVRĐENE RADIOLOŠKE PROMJENE TORAKALNE KRALJEŠNICE U 12 SNIMLJENIH BOLESNIKA, 2 MUŠKARCA I 10 ŽENA**

RTG promjene torakalne kralješnice	muškarci		žene		ukupno	
	N	%	N	%	N	%
promjene fizioloških krivina	2	100	5	50	7	58,3
promjene uvjetovane promjenama i.v. diska i njegovog prstena	2	100	6	60	8	66,7
promjene položaja kralješka	1	50	1	10	2	16,7
osteoporoza	2	100	-	-	2	16,7

Legenda: i.v. intervertebralni

Tablica 5 - UTVRĐENE RADIOLOŠKE PROMJENE LUMBALNE KRALJEŠNICE U 28 SNIMLJENIH BOLESNIKA, 10 MUŠKARACA I 18 ŽENA

RTG promjene lumbalne kralješnice	muškarci		žene		ukupno	
	N	%	N	%	N	%
promjene fizioloških krivina	9	90	13	72,2	23	82,1
promjene uvjetovane promjenama i.v. diska i njegovog prstena	8	80	16	88,9	24	85,7
promjene položaja kralješaka	6	60	8	44,4	14	50,0
promjene oblika kralješaka	2	20	-	-	2	7,1
osteoporoza	-	-	2	11,1	2	7,1

Legenda: i.v. intervertebralni

Tablica 6 - TRAJANJE BOLOVANJA ZBOG VERTEBRALNIH SINDROMA

Trajanje bolovanja u tjednima	muškarci		žene		ukupno	
	N	%	N	%	N	%
1 - 2	2	16,7	3	10,0	5	11,9
3 - 4	8	66,7	20	66,7	28	66,7
5 - 6	1	8,3	7	23,3	8	19,0
7 - 8	1	8,3	-	-	1	2,4
Ukupno	12	100,0	30	100,0	42	100,0

Na tablici nisu prikazane 3 žene, koje su na bolovanju bile iz drugih razloga (3-4,5 mjeseci).

Na bolovanju su bila 42 bolesnika (57,8%), 12 muškaraca (54,5%) i 30 žena (58,8%). 26 bolesnika (34,2%), 8 muškaraca i 18 žena, liječilo se uz rad. Jedan muškarac nije išao na fizikalnu terapiju, jer se nije mogao odlučiti za bolovanje, a drugi je za vrijeme terapije koristio godišnji odmor. Bolovanje do mjesec dana koristila su 33 bolesnika (78,6%), 10 muškaraca i 23 žene. Samo 9 bolesnika (21,4%), 2 muškarca i 7 žena, bilo je na bolovanju 5 - 8 tjedana. Tri žene su bile na bolovanju od 3 do 4,5 mjeseci ali iz drugih razloga, pa su izuzete (tablica 7).

RASPRAVA

I ova analiza je pokazala da se najveći broj pregledanih bolesnika zbog vertebralnih bolnih sindroma, nalazio u dobnoj skupini od 30. do 59. godine života, dakle u razdoblju najveće aktivnosti čovjeka. Iza 59. godine učestalost tegoba u naših bolesnika znatno opa-

da, a što se može protumačiti i smanjenjem aktivnosti i opterećenja iznad te dobi, ali i završetkom degenerativnog procesa i učvršćenjem nestabilnog segmenta, što rezultira izostankom boli (8). Do 20. godine vertebralni sindromi javljaju se rijetko, kao što se rijetko u toj dobi mogu utvrditi i radiološke promjene kralješnice.

Većina autora smatra da su bolni sindromi češći u fizičkih radnika. Posebno se to odnosi na križobolju (5). Međutim, u našoj grupi bolesnika preko 50% radi svoj svakodnevni posao sjedeći, a cervikalni sindrom je utvrđen u 71,6% bolesnika, a lumbalni u 50% bolesnika. Smatramo da razlog tome leži u držanju glave, vrata i tijela kroz dulje vrijeme, prisilno u određenom položaju. Neki autori došli su do istog zaključka (6,9).

Rendgenološkom obradom utvrdili smo u svih snimljenih muškaraca i 95% snimljenih žena promjene na kralješnici koje mogu biti odgovorne za nastanak boli. Slične i/ili iste promjene utvrdili su u svojim radovima i neki drugi autori (6,9,10). Težina degenerativnih promjena bila je različita, od promjena fizioloških krivina, promjena uvjetovanih promjenama intervertebralnog diska i njegovog prstena, promjena intervertebralnih zglobova i drugih. Međutim težina kliničke slike i težina radiološkog nalaza ne moraju se podudarati (11).

Problem bolovanja i ovdje je došao do izražaja, ali ne toliko po duljini bolovanja, već više po postotku bolesnika koji su bili na bolovanju. Većina bolesnika izrazila je želju da prekine bolovanje već nakon mjesec dana, a prilično visok postotak bolesnika nije koristio bolovanje za vrijeme liječenja. To su pojave koje se prethodnih godina nisu mogle uočiti. Ovakovo ponašanje bolesnika nije odraz njihove povećane kritičnosti prema njihovim tegobama, liječenju i radu, već rezultat težih financijskih prilika u kojima bi se našli za vrijeme bolovanja. Negativna strana liječenja uz rad odrazila se je u pojedinim slučajevima u produženom i manje efikasnom liječenju.

ZAKLJUČAK

1. Analizom bolnih sindroma prema spolu, našli smo da u žena dominira cervikalni, a u muškaraca lumbalni bolni sindrom.

2. Prisilni položaj tijela u toku radnog procesa,

bilo u sklopu sjedećeg radnog mjesta, stojećeg ili kombiniranog, pridonosi kliničkoj manifestaciji sindroma, a koji su bazirani na radiološki utvrđenom supstratu.

3. Danas više ne možemo govoriti o lumbalnom sindromu isključivo kao posljedici teškog fizičkog rada, a cervikalnom kao posljedici administrativnog rada, jer je promjena tehnologije rada i načina života istakla nove faktore rizika koji su važni za nastanak i razvoj bolnih sindroma.

LITERATURA

1. Vrban L.: Socijalno-ekonomska težina križobolja na području USIZ-a zdravstva grada Zagreba, u Jajić I. i sur.: Lumbalni bolni sindrom, Školska knjiga, Zagreb, 1984, str. 23-28.
2. Jajić I.: Predgovor, u Jajić I. i sur.: Lumbalni bolni sindrom, Školska knjiga, Zagreb, 1984.
3. Krstulović B.: Patološki procesi u intervertebralnom disku, u Jajić I. i sur.: Lumbalni bolni sindrom, Školska knjiga, Zagreb, 1984, str. 3-5.
4. Mimica M., Krapac L., Mađarić M.: Epidemiologija degenerativnih bolesti kralješnice i zglobova, Acta med. Jug. 31:1, 1977.
5. Krapac L., Jajić I., Radović-Ljubanović B., Sente D., Pavletić Ž.: Prospektivna studija križobolje u aktivnoj populaciji, u Jajić I. i sur.: Lumbalni bolni sindrom, Školska knjiga, Zagreb, 1984, str. 6-17.
6. Androić S., Jurak H., Silobrčić L.: Cervikalni sindrom - profesija bolesnika i liječenje, Reumatizam, 24:122, 1977.
7. Šućur A., Jajić I.: Prevalencija križobolje u miješanoj urbanoj populaciji, u knjizi Jajić I. i sur.: Lumbalni bolni sindrom, Školska knjiga, Zagreb, 1984, str. 18-22.
8. Dürriegl P.: Ocjena radne sposobnosti pri degenerativnim bolestima kralješnice, III savjetovanje liječničkih i invalidskih komisija Hrvatske, Opatija, 21-23.XI.1979, Samoupravna interesna zajednica mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske, Zagreb, 1980, str. 58-59.
9. Vitauš M., Vitauš Lj.: Naša zapažanja u razvitku degenerativnih reumatskih bolesti jedne skupine radnika, Med. Jad., Vol. IX, No 3-4/1977, str. 253-256.
10. Kapor M.: Naša opažanja u liječenju bolesnika sa cervikalnim sindromom, Med. Jad. Vol. IX, No 3-4/1977, str. 256-259.
11. Lawrence J.S., Bremner J.M., Bier F.: Osteoarthritis, Prevalence in the Population and Relationship between Symptoms and X-Ray Changes, Ann.Rheum.Dis, 25:1, 1966.